

Анжеліка ЦИМБАЛУ,
докторант Інституту педагогіки НАПН України

Педагогічний проект у структурі початкового навчання

Анотація. У статті обґрунтовується важливість оволодіння вчителями методологією педагогічного проектування як провідного механізму інноваційних змін організації освітнього процесу. Автор пропонує методику розроблення, оцінювання, оформлення і захисту педагогічних проектів, ілюструючи прикладами її застосування під час експерименту у школах I ступеня.

Ключові слова: педагогічний проект, педагогічне проектування, проектна діяльність.

Під педагогічним проектуванням розуміють повноцінний науково-дослідницький акт, який передбачає вивчення соціально-педагогічних закономірностей, використання комплексу дослідницьких процедур, створення соціально-педагогічних умов для отримання творчого продукту. Його провідними ознаками є соціальна значущість, педагогічна виправданість, можливість практичної реалізації, інноваційність продукту й ефективність змін.

Суб'єкти проектування можуть бути як індивідуальними (педагогічні працівники, представники громади, фахівці з різних галузей тощо), так і сукупними (моделюючі пари, пошукові, пілотні групи, проектні команди тощо). Як зазначають дослідники [2, с. 5], прилучаючись до педагогічного проектування, вчитель може перебувати у різних позиціях. Він може бути організатором проектної діяльності учня, будуючи свою роботу за методом проектів, розробником освітніх проектів, проектувати навчальні програми, курси, навчально-методичні посібники тощо. Він нерідко залучається до виконання освітніх проектів, їх експертизи та оцінки. Педагог може бути і автором, і виконавцем проекту. Специфіка роботи у початковій школі дає змогу формувати творчі групи вчителів, які працюють класоводами у паралелі, викладають у певному класі (класовод і вчителі фізкультури, музики, іноземної мови тощо).

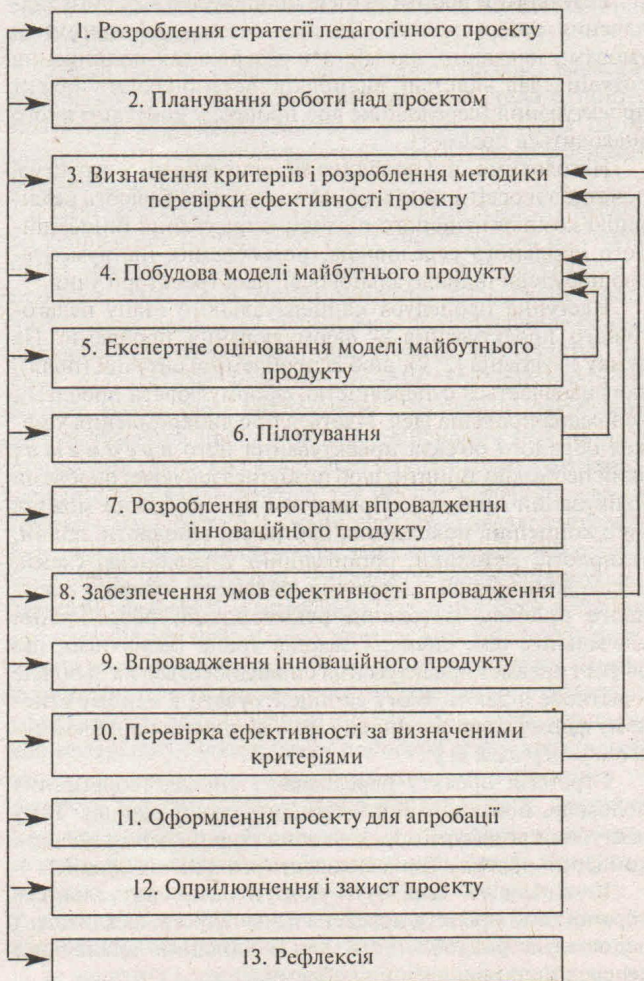
Як складова професіограми сучасного вчителя, **проектна діяльність** передбачає розроблення власного освітнього продукту і визначається як багатостадійний динамічний процес, мета якого полягає у створенні та реалізації оптимальних освітніх систем, які б найефективніше забезпечували запити зовнішнього середовища з мінімальними витратами необхідних ресурсів. Вона продуктивна і має на меті зміни існуючої педагогічної дійсності та водночас є засобом саморозвитку педагога, оскільки створює розвивальне середовище, яке мотивує на збагачення новими знаннями і дає змогу обмінюватись інформацією між її суб'єктами. Організація проектної діяльності дає змогу об'єднувати творчий потенціал учителів, педагогічних колективів, використовувати ресурси проектувальників ефективніше, оптимізувати діяльність усього колективу.

Педагогічний проект розгортається за певною методологічною схемою. У педагогічній літературі представлено широкий спектр процесуальних структур проектування (Л. Гур'є [1], Н. Масюкова [3], О. Моїсєєв [5], О. Новіков [4] та ін.), в яких спостерігається різний ступінь деталізації. Їх узагальнення дало змогу сформувати уніфікований

варіант, який не "лякатиме" вчителів складністю, але водночас передбачатиме врахування усіх важливих компонентів і процедур (див. схему). Прокоментуємо його складові.

Розроблення стратегії проекту умовно можна розділити на три процедури: діагностика і виявлення суперечностей; формулювання проблеми; розроблення концепції проекту.

Процесуальна схема розроблення педагогічного проекту

Діагностична процедура спрямовується на виявлення того, що не влаштовує учнів, педагогів, батьків, громадськість у певному навчальному закладі, а також які ресурси є у наявності або їх можливо мати за певних умов для внесення бажаних змін. Діагностика може базуватися на проведенні моніторингу, скринінгу, педагогічного аудиту, експертизи тощо. З цією метою розробляють діагностувальні матеріали (анкети, опитувальники, тести та ін.), організують збір інформації про характер педагогічного процесу, особливості, інтереси, потреби тих, для кого розроблятиметься проект. Проілюструємо це на прикладі.

Аналіз, на основі якого виявлятимуть проблемне поле щодо сформованості, скажімо, здоров'язбережувального середовища закладу освіти, можна здійснювати за такими параметрами.

Діагностування порушень у стані здоров'я	у школярів (%)	у вчителів (%)
зору —	_____	_____
постави —	_____	_____
нервової системи —	_____	_____
органів травлення —	_____	_____
серцево-судинної системи —	_____	_____
інші захворювання —	_____	_____

Результатом роботи за цією процедурою має бути визначення суперечностей між діагностованими даними й умовами навчання, які містять резерви для поліпшення ситуації. На підставі висновків встановлюють об'єкт проектування (середовище або процес, у контексті якого знаходиться предмет).

Наголосимо, що особливо пріоритетними у структурі початкової освіти нині є об'єкти, які передбачають реалізацію компетентного підходу, формування інноваційного шкільного середовища, розроблення інструментарію побудови індивідуальної освітньої траєкторії учня.

Наступна процедура концептуального етапу педагогічного проектування — формулювання проблеми. На думку науковців [2; 9], щоб із проблемної ситуації (поля), яка визначається суперечністю, сформулювати проблему, необхідна провідна ідея. Йдеться про виокремлення у межах обраного об'єкта проектування його *предмета*, який необхідно змінити, щоб позбутися існуючої проблеми (очікуваний продукт). Предметом проектування можуть бути концепції, положення, програми, стандарти, плани, технології, методики, організаційні управлінські схеми, посадові інструкції, алгоритми діяльності, графіки освітнього процесу, методичні рекомендації, розроблення навчальних тем, сценарії заходів тощо. Зазначимо, що об'єкт і предмет проектування співвідносяться як загальне і часткове й дають змогу сконцентрувати в одному стислому формулюванні основну ідею вирішення проблеми — *тему проекту*.

Стратегія проекту передбачає і виклад теоретичних положень про вибір його концептуальної основи. Тому наступна процедура проектування полягає у розробленні концепції проекту. Вона складається з кількох блоків.

У *вступі* має бути обґрунтовано актуальність обраної теми проекту, доведена її значущість, важливість і недостатня розробленість для подолання визначеної суперечності і виявленої проблеми.

У *другому блоці* концепції матеріал презентують таким чином, щоб схематично стратегія розгорталась у вигляді алгоритму:

мета ⇒ завдання ⇒ умови ⇒ продукт ⇒ результат.

У *третьому блоці* концепції процедура проектування може бути подана за таким алгоритмом: формат ⇒ наукові підходи ⇒ принципи ⇒ методи ⇒ етапи.

Планування проекту передбачає підготовку плану роботи відповідно до визначених у концепції етапів. План складається на весь визначений термін розроблення проекту із зазначенням дати, очікуваних продуктів і результатів та відповідальних за виконання кожного виду роботи.

Визначення критеріїв забезпечує ефективність моніторингового дослідження проекту. Вони мають відповідати обраним цілям проектування і мати два блоки — оцінювання ефективності процесу і продукту проектування. Для оцінки ефективності процесу проектування мають бути враховані критерії, що характеризують виконання основних етапів процедури проектування: рівень технічного оснащення, широта використання інформаційних потоків, професійна кваліфікація виконавців, ефективність організації роботи, дотримання встановлених принципів тощо. Другий блок критеріїв визначається розробниками залежно від предмета проектування і очікуваних результатів.

Приміром, відповідно до формування здоров'язбережувального шкільного середовища, можуть бути визначені такі критерії: зменшення кількості пропущених уроків з причини захворювання; зміна ставлення учнів, учителів до свого здоров'я та здоров'я оточуючих; покращення умов навчання, що забезпечують збереження психічного, фізичного та духовного здоров'я учнів і вчителів (зміни у розкладі занять, забезпечення партами, столами і стільцями, що відповідатимуть зросту учнів і вчителів, гуманізація взаємодії та ін.).

Далі, відповідно до обраних критеріїв, визначають показники (індикатори), до кожного з яких добирається шкала оцінювання в балах для одержання кількісних даних встановлених критеріїв. На основі розроблених матеріалів готують методику перевірки ефективності проекту, розробляють опитувальники, анкети, визначають контингент респондентів і регламентують дати проведення опитування на початку і наприкінці роботи над проектом (графік здійснення моніторингових процедур).

Етап побудови моделі майбутнього продукту розпочинають зі створення моделюючих творчих команд, кожна з яких розроблятиме свій варіант моделі обраного предмета, відповідно до визначених цілей. Склад команд може бути з представників однієї групи учасників освітнього процесу (команди батьків, учителів, учнів тощо), і змішаним (медичні працівники, представники органів управління освітою, вчителі, батьки, діти тощо). Сформовані кожною командою варіанти моделей аналізують як з погляду творчих команд і всіх учасників освітнього процесу, так і спеціально створеної експертної групи. На основі одержаних результатів приймається остаточний варіант інноваційної моделі. Можливий варіант, коли з окремих компонентів кожного варіанта формується новий. У ньому беруть участь всі учасники освітнього процесу — педаго-

гічний та учнівський колективи, батьки, представники громади тощо.

Приміром, модель навчального посібника подається у вигляді його змісту. Модель продукту проектування, що має на меті активізацію роботи з батьками, може бути у вигляді планів проведення батьківських зборів, дискусійних клубів, спільних подій у житті батьківського, учнівського і вчительського колективів тощо.

Проведення експертного оцінювання моделі майбутнього продукту передбачає: створення групи експертів-фахівців, спроможних надати кваліфікований висновок про її ефективність. Так, науковці здійснюватимуть експертизу моделі з точки зору теоретичних аспектів, прогнозу впливу на стан та перспективи змін, що передбачаються внаслідок її впровадження. Представники органів управління освіти зіставлятимуть модель з нормативно-правовою базою системи освіти. Психологи оцінюватимуть модель з точки зору впливу на характер взаємодії учасників освітнього процесу, забезпечення психологічного комфорту тощо. Медичні працівники характеризуватимуть модель з позиції захисту здоров'я учнів і вчителів, дотримання санітарно-гігієнічних умов. Учителі, методисти забезпечуватимуть оцінювання впливу на навчальні досягнення учнів, якість освітніх послуг, у тому числі врахування ресурсного та кадрового забезпечення. Проведення експертного оцінювання потребує визначення критеріїв оцінювання, які дадуть змогу виявити ступінь досягнення мети і гарантуватимуть загальний для всіх експертів алгоритм оцінювання моделі. Так можна визначити критерії, зокрема, таких аспектів: педагогічного, психологічного, валеологічного, науково-методичного, ресурсного.

Пілотування проводиться з метою перевірки ефективності продукту його впровадженням у освітній процес (через дослідження окремих його компонентів або всього продукту, але на окремій експериментальній групі). Воно забезпечує визначення головного напрямку, принципів організації і методів основного дослідження щодо перевірки ефективності продукту проектування, уточнення найважливіших гіпотез. Результативність пілотування потребує розроблення програми і плану заходів його реалізації. Оцінювання результатів пілотування, за нашими даними, найдоцільніше здійснювати за двома напрямками: встановлення ефективності впровадження продукту (або його компонентів) та виявлення ризиків і шляхів їх подолання у цьому процесі.

Одержані за першим напрямком результати аналізують та узагальнюють у формі пропозицій і побажань щодо вдосконалення продукту проектування. Відповідно до них приймають рішення про впровадження чи вдосконалення педагогічної моделі або відмову від неї. Якщо модель потребує доопрацювання, розробники повторюють усі процедури четвертого етапу для її інтенсифікації та оптимізації.

Якщо проведене пілотне дослідження виявило ефективність продукту проектування, проектна група переходить до здійснення наступного етапу проектування — складання програми впровадження інноваційного продукту.

Вона забезпечуватиме поступовий перехід закладу освіти від існуючого стану до бажаного. До складання програми можуть долучатися всі учасники освітнього процесу — керівники закладу освіти, вчителі, учні, батьки, представники громади тощо. Програма впровадження інноваційного продукту як організаційна основа освітнього процесу у школі приймається на педагогічній раді і затверджується директором.

Наступний етап проектування передбачає виявлення і створення необхідних умов забезпечення ефективності впровадження продукту. Враховуючи, що вони вже були визначені під час розробки концепції проекту, на даному етапі відбувається корекція — зміна або доповнення визначених умов іншими, потребу в яких було виявлено під час роботи над проектом за іншими етапами, проводиться робота щодо створення кожної з визначених у остаточному переліку умов.

Приміром, для впровадження такого продукту, як комп'ютерна програма самоперевірки ефективності навичок усного рахунку, розробник проекту має передбачити: наявність технічної бази (оснащення комп'ютерами, інтерактивними дошками); частотність її використання під час навчання, відповідно до держстандартів; готовність учителів до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, рівень володіння учнів комп'ютером тощо.

Після того як склали і затвердили програму впровадження продукту проектування, зусилля педагогічного колективу спрямовуються на її реалізацію. Опис цього етапу містить розкриття змісту діяльності щодо реалізації розробленої програми.

Перевірка ефективності проекту відбувається відповідно до визначених на третьому етапі проектування критеріїв через моніторингове дослідження. Аналіз літератури з проблем організації моніторингових досліджень доводить, що їх реалізація передбачає: встановлення особи, яка забезпечуватиме моніторинг; чітке визначення, що саме підлягатиме моніторинговому дослідженню; які методи мають бути використані і за якими критеріями відбуватиметься процедура. Для здійснення моніторингу створюють групу, до складу якої мають входити як безпосередні виконавці — вчителі, так і ті, для кого створювався проект — учні, батьки. Бажано залучити і незалежних експертів — професіоналів, які не зацікавлені у певній оцінці.

Робота над проектом передбачає представлення результатів діяльності — апробацію. Це може бути публічна презентація або публікація у вигляді опису проекту. Незалежно від обраної форми, бажано дотримуватися певних правил: зміст має викладатися переконливо, з доказами ефективності запланованих змін та одержаних результатів; матеріали — ілюструвати процес — етапи досягнення запланованого результату з визначенням термінів та ресурсів, джерел фінансування тощо; модель продукту має презентуватись як система, з урахуванням взаємозв'язків її компонентів. Одержані результати подаватимуться у вигляді схем, графіків тощо, а опис проекту — у формі резюме. Це стисла інформація, висновки щодо розроблення проекту, де мають бути викладені позитивні та негативні наслідки його реалізації, формулювання

нових проблем і завдань, що виникли під час роботи над проектом, а також визначення шляхів роботи щодо його вдосконалення.

Захист проекту передбачає підготовку змістовного виступу (до 20 хв, бажано з мультимедійною презентацією з 5–6 слайдів), який буде ухвалено за такою, наприклад, схемою: постановка проблеми, обґрунтування її актуальності та практичної значущості; аргументація підходів для вирішення проблеми; ілюстрація прикладами, цитатами; схематичне представлення змісту проекту; інформація про значущість одержаних результатів роботи над проектом.

Останній етап роботи над проектом — **рефлексія**. Він передбачає аналіз розробниками проекту тієї ситуації, яка склалася внаслідок впровадження продукту проектування. Вони обговорюють, наскільки вона відповідає бажаній, тобто проектному задуму, аналізують свої дії на кожному з етапів проектування, які зумовили результат. Констатуються зміни (позитивні і негативні), висувуються пропозиції щодо вдосконалення одержаних результатів і приймаються рішення про початок роботи над іншим проектом.

Подані етапи розроблення проекту пов'язані між собою. Їх не слід розглядати у жорстко пов'язаній послідовності. Як зазначено у схемі, на певних етапах розробники можуть повертатися до попередніх, коригуючи одержані результати відповідно до очікуваних. Окремі з етапів можуть "випадати" з циклу, деякі — повторюватися залежно від багатьох факторів: готовності педагогічного колективу до проектування та обраного об'єкта і предмета зокрема, актуалізації професійної спрямованості вчителів на розроблення обраного проекту, активності респонден-

тів під час виявлення проблемного поля тощо. Отже, корекція одержаних і бажаних результатів можлива на кожному етапі педагогічного проектування. У цьому його основна відмінність від технічного.

Пропоновану схему розроблення проекту апробовано на базі Слов'янської гімназії м. Києва, міського Науково-методичного центру м. Новоград-Волинського, відділу освіти Болградської районної державної адміністрації Одеської обл., Володарської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату Київської обл. тощо. У процесі роботи розроблялися проекти різноманітні за цілями і предметними галузями. Наприклад, такі, як "Адаптація учнів початкової школи до навчального процесу в п'ятих класах гімназії", "Формування загальнокультурних компетентностей у процесі викладання курсу для учнів початкової школи "Етикет", "Формування мовленнєвої культури молодших школярів у закладах інтернатного типу", "Моральне виховання учнів засобами художньої літератури", "Батьківський патронат" та ін. Результати експериментальної роботи засвідчили, що залучення вчителів до педагогічного проектування має позитивний вплив на оновлення змісту і складу педагогічної діяльності вчителя; зростання загальної та професійної компетентності педагогів завдяки оволодінню методологією педагогічного проектування; поглиблення зв'язків між педагогічною та іншими науками, що встановлюють у процесі педагогічного проектування; формування проектної культури вчителя як специфічного новоутворення вищої форми педагогічної майстерності, викликаного потребами динамічного розвитку різних сфер суспільного життя.

Аннотация. В статье обосновывается важность овладения учителями методологией педагогического проектирования как основного механизма инновационных изменений организации образовательного процесса. Автор предлагает методику разработки, оценивания, оформления и защиты педагогических проектов, иллюстрируя примерами ее использования в ходе проведения эксперимента в школах I ступени.

Ключевые слова: педагогический проект, педагогическое проектирование, проектная деятельность.

Annotation. The article explains the importance of mastering the methodology of teaching teachers how to design the basic mechanism of innovation changes the organization of the educational process. Author proposes the development, evaluation, registration and protection of educational projects. Is illustrated by examples of its use in the course of the experiment in schools I stage.

Keywords: pedagogical design, pedagogical design, design activity.

Література

1. Гурье Л. И. Проектирование педагогических систем : учеб. пособ. для высш. учеб. заведений / Л. И. Гурье. — Казань : Казанск. гос. тех. ун-т, 2004. — 212 с.

2. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование : учеб. пособ. для высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская. — М. : Изд. центр "Академия", 2005. — 288 с.

3. Методологическая схема создания и экспертизы образовательных проектов / Н. А. Масюкова, И. Н. Мартинова,

Б. В. Пальчевский, Л. П. Слободская // Экспертиза образовательных проектов : материалы международной научно-практической конференции. — Мн., 1997. — 134 с.

4. Новиков А. М. Образовательный проект (методология образовательной деятельности) / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. — М. : Эгвес, 2004. — 120 с.

5. Проектирование систем внутришкольного управления / под ред. А. М. Моисеева. — М. : Педагогическое общество России, 2001. — 384 с.